

Document: *Archeologisch Advies (Briefrapport)*
Plangebied: *Heerenweg 242, Barsingerhorn, gemeente Hollands Kroon*
Projectnummer: *405*
Opsteller: *J. van Leeuwen (archeoloog), J. Verduin (archeoloog) & M.H. Bartels (senior archeoloog)*
Datum: *06-08-2015*

Advies

1a. Aanpassing bouwplannen (kosten initiatiefnemer)
1b. Monitoring werkzaamheden (kosteloos)

óf

2. Archeologische opgraving (kosten initiatiefnemer)
> € 45.000,- ex btw

Vervoltraject

Archeologie West-Friesland verzoekt om **overleg te plegen** met de initiatiefnemer om verdere stappen door te nemen.

M.H. Bartels (senior archeoloog)

06-30468593

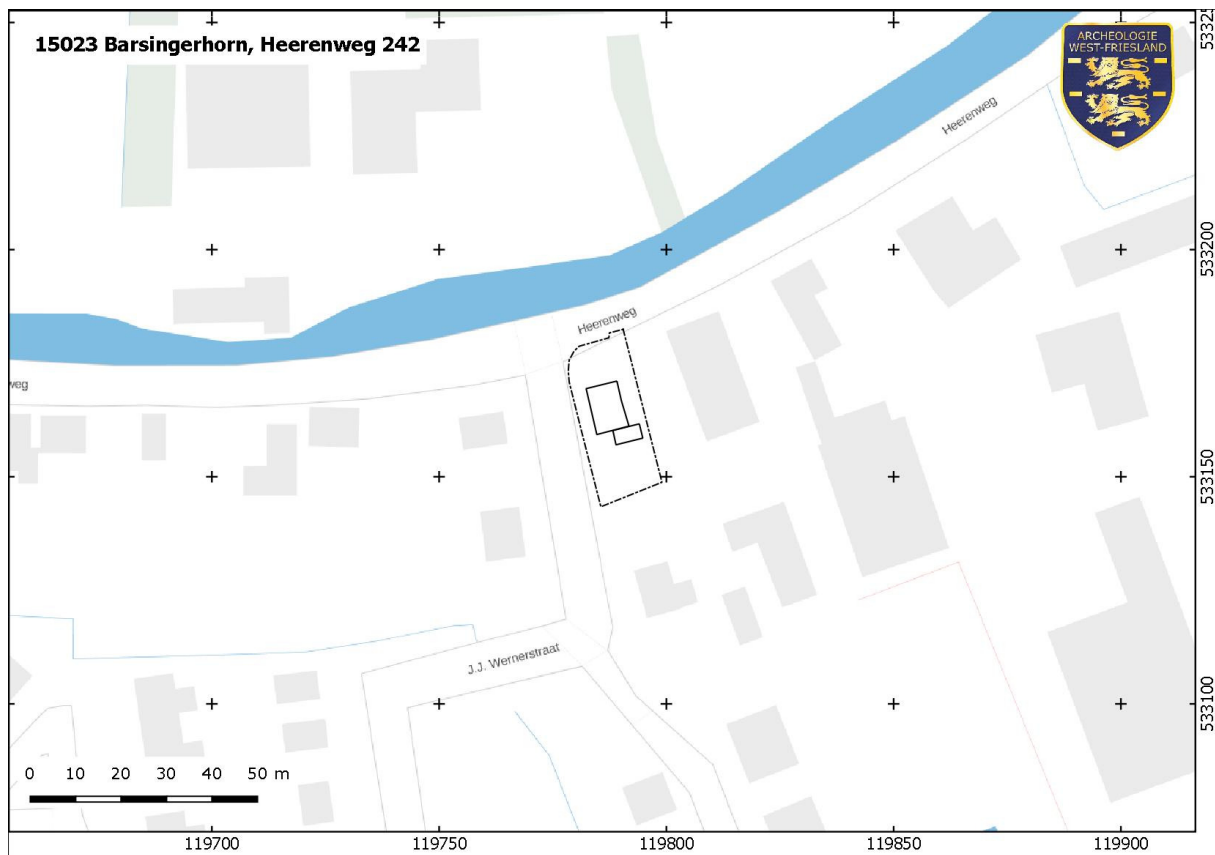
1. Inleiding

Op 19 maart 2015 is naar aanleiding van het vooronderzoek een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op het perceel Heerenweg 242 in Barsingerhorn, gemeente Hollands Kroon (Van Leeuwen & Bartels 2015; Van Leeuwen & Gerritsen 2015). Op het perceel zal een nieuwe woning van ca. 92 m² worden gebouwd. Het uitwerken van het proefsleuvenonderzoek wordt uitgesteld tot helder is welke verdere stappen worden genomen.

2. De onderzoekslocatie

Het plangebied Heerenweg 242 ligt aan het oude dorpslint van Barsingerhorn (afb. 1). Het lint ligt langs een zeer oude dijk die al ontstaan is in de Middeleeuwen. De oudste vermelding van het dorp "Berringhorn" stamt uit 1288.

In 1574 is op het perceel Heerenweg 238 een protestantse kerk, de Sint Laurenskerk, gebouwd. Halverwege de 17de eeuw werd de kerk vernieuwd en in 1901 kreeg deze weer een nieuwe toren. In 1968 is de kerk afgebroken. Het huis Heerenweg 242 is waarschijnlijk in de late 19de tot vroege 20ste eeuw gebouwd. Het perceel waar de nieuwbouw komt te staan valt grotendeels binnen het voormalige terrein van de Gereformeerde Kerk. Dit terrein was in gebruik als kerkhof.

Afbeelding 1. De locatie van het plangebied Heerenweg 242 (zwarte stippellijn) en de geplande nieuwbouw (zwarte stippellijn) in Barsingerhorn.

De terp waarop de Sint Laurenskerk stond, is nog steeds zichtbaar onder de huidige woning op het perceel Heerenweg 238. Van 10 tot 25 oktober 1988 is op de locatie van de 16de-eeuwse kerk een opgraving uitgevoerd door de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, Archis-waarnemingsnummer 31.009 / OM-nummer 984). Tijdens de opgraving werden de fundamenteën van de kerk onderzocht. De kerk heeft drie torens gekend, waarvan de jongste in de vroege 20ste eeuw werd gebouwd. Uit het onderzoek werd de oudste datering van de kerk niet met zekerheid bepaald. Mogelijk dateren de vroegste sporen rond het jaar 1500. Tijdens de opgraving werden veel begravingen aangetroffen.

Opmerkelijk was de vondst van drie middeleeuwse rode zandstenen sarcofagen, die mogelijk waren hergebruikt. De oudste terp waarop de kerk stond, was gedeeltelijk opgehoogd met pakketten wier en lag iets meer naar het noorden. De terpvorm is nog herkenbaar in de slootkant ten noorden van de latere kerk. Tijdens de opgraving is opvallend weinig dateerbaar materiaal aangetroffen.

In 2013 is door Cultuurcompagnie Noord-Holland een archeologische beleidskaart vervaardigd t.b.v. de Beleidsnota Archeologie gemeente Hollands Kroon (2013). Hierin worden bouw- en aanlegvoorschriften opgenomen. Indien belangrijke archeologische waarden als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen niet in de bodem behouden kunnen blijven, dient de informatie te worden veiliggesteld d.m.v. een opgraving.

Op de beleidskaart is zichtbaar dat het plangebied valt binnen een zone waar bij ingrepen groter dan 50 m² het archeologisch aspect dient te worden meegewogen (afb. 2).

Afbeelding 2. Op de beleidskaart van de gemeente Holland Kroon is zichtbaar dat het plangebied (rode cirkel, bij benadering) valt binnen een zone waar bij ingrepen groter dan 50 m² het archeologisch aspect dient te worden meegewogen (bron: Cultuurcompagnie Noord-Holland).

3. Doel en methode van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

Op 19 maart 2015 is door Archeologie West-Friesland een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op het terrein ten westen van het huis Heerenweg 242. Doel van het onderzoek was het vaststellen van de aanwezigheid en intactheid van het kerkhof van de voormalige

Sint Laurenskerk. Daarnaast was het noodzaak uit te zoeken of, indien geen kerkhof (meer) aanwezig was, binnen het plangebied nog andere archeologische waarden aanwezig zijn.

Onderstaande onderzoeksvragen hebben gefungeerd als leidraad bij het archeologische proefonderzoek.

A. Barsingerhorn

A1. Is het perceel, voordat het in gebruik werd genomen als kerkhof, ook bewoond geweest? Wanneer valt de eerste bewoning te dateren? Is dit voor of tijdens het aanleggen van de dijk die langs het dorpslint loopt?

A2. Kent de bewoning verschillende perioden, is dit continu of zijn hier hiaten in te herkennen, bijvoorbeeld ten tijde van de laatmiddeleeuwse overstromingen?

A3. Valt aan de hand van het aangetroffen vondstmateriaal iets te zeggen over de functie van het perceel vóór het gebruik als kerkhof? Kan iets worden gezegd over ambachtelijke nijverheden op of rond het perceel?

A4. In hoeverre is de materiële cultuur kenmerkend of afwijkend voor West-Friesland?

B. Kerkhof Sint Laurenskerk

B1. Zijn hier resten van het kerkhof van de Sint Laurenskerk te vinden? Zo ja, van welke aard zijn deze resten?

B2. Zijn aanwijzingen gevonden voor de ouderdom van het kerkhof en de kerk?

B3. Zijn in het plangebied menselijke begravingen of resten aanwezig? Zo ja, wat is de mate van intactheid van de begravingen?

B4. Zijn in de begravingen meerdere fasen te onderscheiden?

B5. Wat kan worden gezegd over de gehanteerde begrafenisrituelen? Heeft men lijkwaden, doodskisten of andere materialen gebruikt?

C. Bronstijd en/of (Romeinse) IJzertijd

C1. Zijn ter plaatse sporen uit de prehistorie aanwezig, zo ja wat is hun aard en datering? Is een fasering aan te wijzen?

3.2 Methode

In het IVO zijn conform het PvE op drie plekken binnen de locatie van de geprojecteerde nieuwbouw werkputten aangelegd. Hierbij is gestreefd naar een goede verdeling van de werkputten, zoveel mogelijk binnen de contouren van de geplande nieuwbouw. Werkput 1 is ca. 8 m uit de Dr. J.J. Wernerstraat (het westen) en 10 m uit de Heerenweg (het noorden) aangelegd (afb. 3). Hierbij is gebruik gemaakt van een kleine graafmachine. De werkput had een omvang van ca. 2 x 2 m. Tijdens het verdiepen bleek het uitgraven niet snel genoeg te gaan, waardoor is besloten de oostelijke helft van de put (dus 1 x 2 m) verder te verdiepen. Het vlak is met de hand aangelegd op ca. 55 cm onder maaiveld. Vanuit het vlak is met de boor tot ca. 275 cm onder het vlak geboord (ca. 2,88 m -NAP).

Werkput 2 is aangelegd op een aantal meter ten zuidoosten van werkput 1. Hier is direct voor een kleinere werkput van ca. 1 x 2 m gekozen. In werkput 2 is wederom met de kraan verdiept, terwijl het verdiepte vlak van 1 x 1 m met de hand op ca. 50 cm onder maaiveld is aangelegd in de noordelijke helft van de werkput.

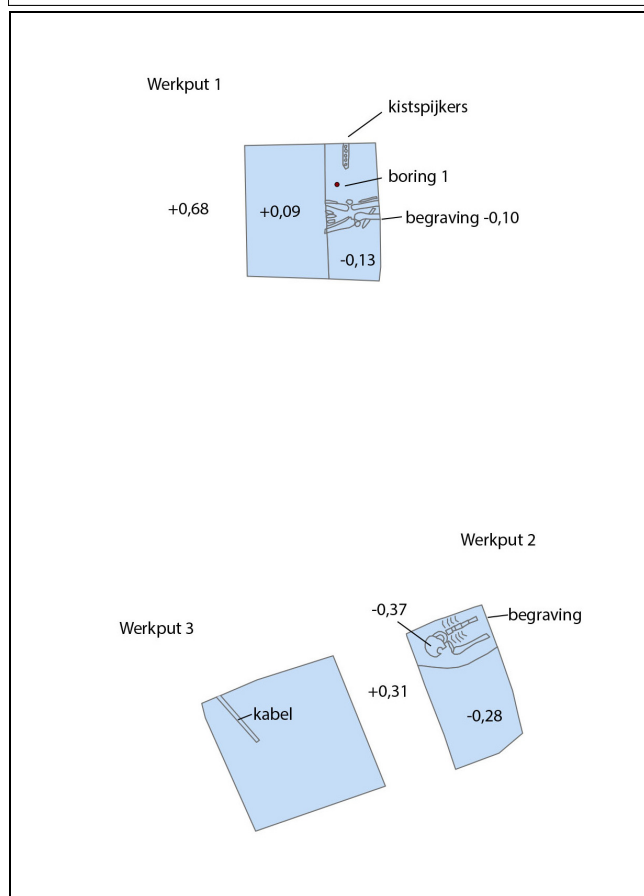
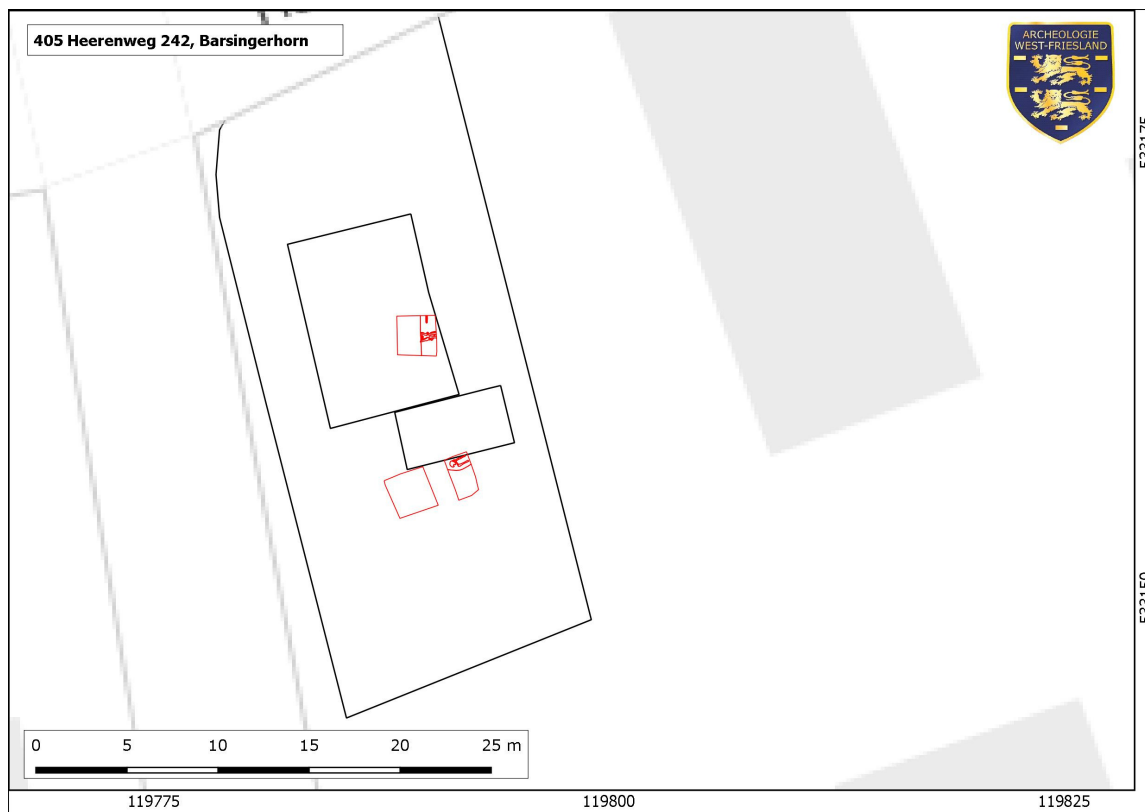
In werkput 3 is met de kraan de bouwvoor verwijderd, waarbij direct werd gestuit op een verharde bestrating en een ongeregistreerde kabel. De werkput is niet verder verdiept.

De sporen zijn ingemeten aan de hand van vijf piketten die zijn uitgezet door een landmeter van de gemeente Hoorn. Van alle sporen en vlakken zijn NAP-hoogtes genomen. Gezien het onregelmatige maaiveld was het lastig de diepte ten opzichte van maaiveld vast te stellen. De vondsten zijn tijdens het verdiepen met de hand verzameld. Enkele vondsten die direct op de begravingen lagen zijn apart verzameld. Vondsten uit de boor zijn ook gescheiden verzameld. Tijdens het onderzoek is intensief met een metaaldetector gezocht. De metaalvondsten zijn apart verzameld. Al het menselijk botmateriaal is ter plaatse herbegraven.

4. Voorlopige resultaten

In werkput 1 zijn tijdens het verdiepen verschillende scherven verzameld, vooral uit de 16de tot 18de eeuw. Enkele scherven dateerden in de 19de eeuw (vondst 1). De bovenste kleilaag (ca. 40-50 cm) was duidelijk verstoord. Tussen het vondstmateriaal zaten ook veel (fragmenten van) menselijk botmateriaal. Tijdens het verdiepen is ook een fragment van een bontzandstenen object (mogelijk een sarcofaag uit de Middeleeuwen) aangetroffen. Opvallend was de hoeveelheid leisteenresten, die waarschijnlijk afkomstig waren van het dak van de gesloopte kerk. In het verdiepte deel van werkput 1 (oostzijde) werd op ca. 55 cm onder maaiveld in situ menselijk bot (*Homo sapiens*) aangetroffen. Het vlak is verder met de hand aangelegd, waarbij enkele scherven zijn verzameld. Vlak boven de begraving is aardewerk uit eind 16de of de 17de eeuw gevonden (vondst 3). Rondom de begraving waren duidelijk verroestte spijkers zichtbaar, waardoor het waarschijnlijk is dat het individu in een houten kist was begraven. Naast spijkers is ook een ijzeren fragment verzameld, waarschijnlijk afkomstig van een kisthandvat (vondst 2). In de put van 1 x 2 m was het mogelijk twee bovenbenen (*femur*) en de onderbenen (*patella, tibia, fibula*) van een individu bloot te leggen. Het is waarschijnlijk dat de verstoring tot vlak boven deze begraving heeft plaatsgevonden, aangezien enkele voetbeenderen (*tarsalia*) verrommeld aan het uiteinde van de onderbenen lagen. Ook was de rechter *fibula* verstoord (afb. 4). Over het individu is niet meer te zeggen dan dat het een volwassen persoon betreft. In het veld zijn geen pathologieën waargenomen. Het individu lag met het hoofd naar het westen. In het profiel was geen insteek van de begraving zichtbaar.

Direct ten noorden van het individu lagen nog enkele botten, die waarschijnlijk niet in situ lagen. Rondom de begraving lagen ook enkele plavuizen en andere puinfragmenten.

Afbeelding 3. Overzicht van de werkputten en sporen.

Afbeelding 4. In werkput 1 is een onderdeel van een menselijke begraafing waargenomen, oost-west gericht.

Ten noorden van het individu in werkput 1 is een rij verroeste spijkers waargenomen, die het hoofd- of uiteinde van een andere kistbegraving aangaf (afb. 5). Deze begraafing is niet verder onderzocht.

In werkput 2 is, net als in werkput 1, met de kraan verdiept tot botmateriaal werd geraakt dat in situ leek te liggen. De bodemopbouw was vergelijkbaar met die in werkput 1, waarbij de eerste 40-50 cm was verstoord. Ook hier werd naast aardewerk en bouwafval direct menselijk botmateriaal aangetroffen. Tussen de aanlegvondsten zat roodbakkend aardewerk uit eind 16de of de eerste helft van de 17de eeuw (vondst 4). Het botmateriaal dat in situ leek te liggen is met de hand uitgetroffeld, maar de botten bleken geen onderling verband te hebben. De concentratie van het botmateriaal was wel opvallend, evenals het feit dat het uitsluitend grotere botten betrof (afb. 6). Mogelijk is hier het restant van een knekelkuil aangetroffen.

Afbeelding 5. De rij roestige spijkers (zwarte pijlen) in werkput 1.

Afbeelding 6. In werkput 2 werd een botconcentratie aangetroffen.

Het botmateriaal is vervolgens gelicht, waarna onderop een schedel (*cranium*) werd aangetroffen. Ook deze is uitgetroffeld, waarna bleek dat deze nog in situ lag. Vervolgens is deze begraving zoveel mogelijk vrijgelegd tot een vlak van 1 x 1 m. De begraving was te volgen tot halverwege de romp van het individu (afb. 7). Van het individu zijn de schedel (*cranium*), onderkaak (*mandibula*), rugwervels (*vertebrae*), ribben (*costae*), schouderbladen (*scapulae*), sleutelbeenderen (*claviculae*) en rechter bovenarm (*humerus*) waargenomen. Het betreft wederom een volwassen individu, waarschijnlijk al van wat hogere leeftijd. De tanden waren redelijk ver afgesleten. Het individu miste een kies, die in het leven is verloren. Aan het skeletmateriaal waren geen afwijkingen zichtbaar. Het individu lag met het hoofd naar het westen. Aan de zuidkant van het individu zijn houtresten van een kist waargenomen. De kist was in zeer slechte staat, eigenlijk was alleen een afdruk bewaard. Bovenop en tussen het botmateriaal lagen enkele scherven roodbakkerd aardewerk uit de 16de of 17de eeuw (vondst 5).

In werkput 3 werd direct onder het maaiveld een verharde bestrating aangetroffen. De bestrating liep grofweg noordnoordwest-zuidzuidoost. De bestrating leek uit betonnen stenen te bestaan, dus dateert waarschijnlijk uit de 20ste eeuw. Mogelijk hoorde het pad bij de begraafplaats tot 1968, of was het een sierstraat in de tuin van woning Heerenweg 242. Direct ten westen van de straat werd op iets grotere diepte een kabel aangetroffen, die niet op de KLIC-melding terug te vinden viel. Gezien de aanwezige bestrating en de kabel is besloten de put niet verder te verdiepen.

Afbeelding 7. De menselijke begraving in werkput 2.

In werkput 1 is vanaf vlak 1 (0,13 m –NAP) een boring gezet, om de diepte van archeologische resten te bepalen. In de boring is een ophogingslaag van klei waargenomen die tot ca. 140 cm onder vlak 1 doorloopt (dus ca. 190-200 cm onder maaiveld). Het werd uit de boring niet duidelijk of in deze laag nog meer begravingen te verwachten vallen. Mogelijk loopt de graflaag tot ca. 120 cm onder vlak 1 door. Dit zou betekenen dat onder de waargenomen begravingen nog oudere lagen begravingen aanwezig zijn. Vondsten uit deze laag (15-120 cm onder vlak) zijn: een fragment dierlijk bot en een klein scherfje kogelpotaardewerk (12de-14de eeuw, vondst 6). Ook kwamen brokjes verbrande leem en een stukje kisthout met spijker in de boorkern omhoog. Tussen 120 en 140 cm onder het vlak lag een laagje grijs-blauwe klei met fosfaat. Het is niet duidelijk of dit een ophogingslaag of een natuurlijke kleilaag is.

Vanaf 140 cm onder vlak 1 (1,53 m –NAP) was een natuurlijke laag zichtbaar waarin ook veen en rietresten aanwezig waren. Vanaf 180 cm onder vlak 1 (1,93 m –NAP) was een dik veenpakket zichtbaar. Onder het veen zijn nog een aantal humeuze vlekken waargenomen op de siltige natuurlijke ondergrond (zie bijlage 1).

De aanlegvondsten en de aardewerkscherven die tussen het botmateriaal dat in verband lag zijn verzameld, geven een indicatie voor de datering van de begravingen. De graven dateren vermoedelijk in de 17de eeuw. Het is echter mogelijk dat de oudste graven, uit de 16de en 17de eeuw, geruimd zijn geweest. Het knekelkuiltje in werkput 2 doet vermoeden dat men in het verleden graven geruimd heeft. Latere graven, uit de 18de en 19de eeuw, kunnen daarna tot op dezelfde diepte zijn aangelegd. In dat geval zijn de aangetroffen menselijke begravingen uit deze latere periode.

5. Synthese

Het proefsleuvenonderzoek op het perceel Heerenweg 242 in Barsingerhorn maakt het mogelijk verschillende van de vooraf opgestelde onderzoeksvragen te beantwoorden.

A1. Is het perceel, voordat het in gebruik werd genomen als kerkhof, ook bewoond geweest? Wanneer valt de eerste bewoning te dateren? Is dit voor of tijdens het aanleggen van de dijk die langs het dorpslint loopt?

Tijdens het onderzoek is slechts één kogelpotscherf aangetroffen. De datering ligt in de 12de-14de eeuw. Overige scherven zijn vooral in de verstoorde bovengrond boven de begravingen aangetroffen. De scherven zijn niet aan sporen toe te kennen. Mogelijk wijst de kogelpotscherf in de boor op een middeleeuwse ophogingslaag, die in de graflaag is opgenomen.

A2. Kent de bewoning verschillende perioden, is dit continu of zijn hier hiaten in te herkennen, bijvoorbeeld ten tijde van de laatmiddeleeuwse overstromingen?

Tijdens het onderzoek was het niet mogelijk vast te stellen of meerdere fasen van bewoning waren binnen het plangebied.

A3. Valt aan de hand van het aangetroffen vondstmateriaal iets te zeggen over de functie van het perceel vóór het gebruik als kerkhof? Kan iets worden gezegd over ambachtelijke nijverheden op of rond het perceel?

Kogelpotaardewerk werd waarschijnlijk thuis geproduceerd. Mogelijk is op (of in de buurt van) het plangebied middeleeuwse bewoning aanwezig geweest.

A4. In hoeverre is de materiële cultuur kenmerkend of afwijkend voor West-Friesland?

Het aangetroffen vondstmateriaal lijkt over het algemeen overeen te komen met het materiaal dat elders in West-Friese dorpslinten wordt aangetroffen.

B1. Zijn hier resten van het kerkhof van de Sint Laurenskerk te vinden? Zo ja, van welke aard zijn deze resten?

Het kerkhof van de Sint Laurenskerk heeft zich in ieder geval tot ca. 12 m ten oosten van de Dr. J.J. Wernerstraat uitgestrekt. Het onderzoek lijkt de situatie te bevestigen die zichtbaar is op de kadastrale minuutkaart uit 1819, waarop het kerkhof tot aan de westgevel van de woning Heerenweg 242 loopt. Van het kerkhof zijn alleen begravingen en mogelijk een recente bestrating aangetroffen. Gezien de dichtheid van de waargenomen graven, lijkt het waarschijnlijk dat de hele bouwcontour volledig is gevuld met menselijke begravingen.

B2. Zijn aanwijzingen gevonden voor de ouderdom van het kerkhof en de kerk?

De ouderdom van het kerkhof is niet met zekerheid te bepalen. De begravingen dateren in de periode 16de-19de eeuw. Van de kerk zijn geen resten aangetroffen, behalve waarschijnlijk het leisteen van het dak. Dit zegt echter niets over de datering van de kerk.

B3. Zijn in het plangebied menselijke begravingen of resten aanwezig? Zo ja, wat is de mate van intactheid van de begravingen?

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn binnen de contouren van het nieuwbouwplan resten van drie verschillende begravingen aangetroffen. Deze bevonden zich in putten van 2x1 m en 1x1 m. Het skeletmateriaal verkeerde in uitstekende conditie. Bij de begraving in werkput 2 was het bijna vergane hout van de kist nog zichtbaar.

B4. Zijn in de begravingen meerdere fasen te onderscheiden?

Binnen dit onderzoek was het niet mogelijk te onderzoeken of de begravingen bij verschillende fasen hoorden.

B5. Wat kan worden gezegd over de gehanteerde begrafenisrituelen? Heeft men lijkwaden, doodskisten of andere materialen gebruikt?

Bij alle drie begravingen zijn aanwijzingen gevonden voor het gebruik van houten kisten met ijzeren spijkers. Binnen het onderzoek is ook een bontzandstenen fragment gevonden. Gezien de vondst van verschillende zandstenen sarcofagen uit de 12de eeuw op het perceel Heerenweg 238, is het zeer waarschijnlijk dat ook dit een fragment van een sarcofaag betreft. De sarcofagen zijn waarschijnlijk hergebruikt.

C1. Zijn ter plaatse sporen uit de prehistorie aanwezig, zo ja wat is hun aard en datering? Is een fasering aan te wijzen?

Tijdens het onderzoek zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van prehistorische sporen binnen het plangebied waargenomen.

6. Advies

Aan de hand van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek zijn twee scenario's mogelijk.

1. Het huidige funderingsplan heeft een verstoring van de bodem tot gevolg. Deze zal de aanwezige resten van het kerkhof van de Sint Laurenskerk beschadigen. Om de kosten van een uitgebreid archeologisch onderzoek te vermijden, is een aanpassing van het funderingsplan noodzakelijk. In het nieuwe bouwplan zal moeten worden gestreefd naar archeologie-vriendelijk bouwen, zodat behoud *in situ* mogelijk is. Voor het perceel Heerenweg 242 zou dat betekenen dat het maaiveld moet worden opgehoogd met een zandlaag, die minimaal 30 cm dik is. Gezien de ongelijkheid van het maaiveld zal de dikte van de zandlaag variëren. Op deze zandlaag kan vervolgens een platte betonfundering voor het huis worden geplaatst, waarbij geen diepgaande (hei)palen worden gebruikt.

Indien een zandlaag van minimaal 30 cm wordt opgebracht en de fundering wordt gewijzigd, kan worden volstaan met een archeologische monitoring van de werkzaamheden. Hieraan zijn zeer lage kosten verbonden.

2. Indien het funderingsplan voor de geplande nieuwbouw ongewijzigd blijft, dient gezien de hoge archeologische waarde binnen het plangebied een archeologisch onderzoek in het kader van de AMZ-cyclus te worden uitgevoerd. Dit archeologisch onderzoek dient te bestaan uit een vlakdekkende opgraving, waarbij de nadruk ligt op het onderzoeken en de berging van de begravingen. Gezien de dichtheid van de begravingen die tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn aangetroffen, is het waarschijnlijk dat binnen de bouwcontour 50 tot 150 begravingen aanwezig zijn (afhankelijk van de aanwezigheid van meerdere lagen begravingen). Bij de opgraving dient een archeologisch specialist voor menselijk botmateriaal aanwezig te zijn. Voor het uitvoeren van een veldonderzoek is een goedgekeurd Archeologisch Bureauonderzoek (ABO) en Programma van Eisen (PvE) nodig.

Archeologie West-Friesland kan een dergelijk onderzoek uitvoeren, maar het kan ook door een archeologisch bedrijf worden uitgevoerd. De kosten van een dergelijk onderzoek zijn voor rekening van de ontwikkelaar. Gerekend moet worden met forse kosten, vermoedelijk € 45.000 of meer (prijsniveau 2015).

Na het opgraven van de archeologische waarden wordt het plangebied vrijgegeven voor de geplande nieuwbouw.

7. Bronnen

Archis2 (<http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>)

Diederik, F., 2011: Barsingerhorn en zijn oude kerk, (www.oneindignoordholland.nl).

Kadastrale Minuutplan 1819, Gemeente Barsingerhorn en Haringhuizen, sectie C, genaamd Barsingerhorn, tweede blad (www.watwaswaar.nl).

Leeuwen, J. van & M.H. Bartels, 2015: *Archeologische Quicksan. Heerenweg 242, Barsingerhorn, Gemeente Hollands Kroon*, Hoorn (Projectvoorbereidingsnummer 15023).

Leeuwen, J. van & S. Gerritsen, 2015: *Programma van Eisen. Inventariserend Archeologisch Onderzoek Barsingerhorn, Heerenweg 242, Gemeente Hollands Kroon*, Hoorn.

Numan, A. M. 2005. *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen ca. 720-1200*. Zutphen.

Sarfatij, H. & M.J.A. de Haan, 1988: Terrein van de voormalige N.H.kerk aan de Heerenweg (Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd), in *Jaarverslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek Amersfoort 1988*, Amersfoort, 54-55.

Sarfatij, H., 1989: Barsingerhorn, in P.J. Woltering (red.) *Archeologische Kroniek van Holland over 1988*, Amersfoort, 301-303.

Vaars, J.P.L., 2014: *Archeologisch bureau- en booronderzoek aan de Heerenweg 244-246 te Barsingerhorn, gemeente Hollands Kroon, Zaandam* (Argo 41).

<http://www.westfriesgenootschap.nl/>